

Tjänsteskrivelse - Åtgärder X-trafik - En ekonomi i balans

Förslag till beslut

Hållbarhetsnämnden föreslår Regionstyrelsen föreslå Regionfullmäktige besluta följande:

1. Genomföra trafikutbudsjusteringar, minskad nettokostnad per helår cirka 3 mnkr (verkställs 10 december 2023)
2. Genomföra prisjusteringar av enkel- och periodbiljetter samt biljettutbudsförändringar enligt steg 1 (förväntad intäktsökning per helår cirka 25 mnkr):
 - a. Prisjustering av enkelbiljett vuxen förköp i en zon från 26 kr till 30 kr, övriga enkel- och periodbiljetter justeras enligt gällande prismodell, med undantag av seniorbiljetten (verkställs 21 augusti 2023)
 - b. Fritidsbiljetten tas bort (verkställs 21 augusti 2023)
 - c. Rabatten för ”vuxen+barn” tas bort (verkställs 21 augusti 2023)
 - d. Uppsalatillägget tas bort (verkställs 10 december 2023)
3. Genomföra prisjusteringar av enkel- och periodbiljetter samt biljettutbudsförändringar enligt steg 2 (förväntad intäktsökning per helår cirka 10 mnkr):
 - a. Prisjustering av enkelbiljett vuxen förköp i en zon från 30 kr till 31 kr, övriga enkel- och periodbiljetter justeras enligt gällande prismodell. De biljetter för privat kund vilka inte ingår i prismodellen kan justeras enligt samma princip (verkställs 5 februari 2024)
 - b. Rabatten vid betalning med reskassa ombord tas bort (verkställs 5 februari 2024)
 - c. 24-timmarsbiljetten utökas till att kunna köpas för alla zonsteg (verkställs under 2024)
4. Godkänna delegation till Hållbarhetsnämnden att årligen genomföra uppräknings av biljettpriserna inom spannet 2-5 procent. Om förändringen av konsumentprisindex (KPI), inför beslut om årlig uppräknings av biljettpriserna, varit högre än 5 procent under den senast kända tolv månadersperioden ska den maximala nivån på spannet för uppräknings utgöras av den faktiska procentuella förändringen av KPI. Spannet för den årliga uppräknings av biljettpriserna avser priset för:
 - a. Enkelbiljett vuxen förköp i en zon och kan sedan variera mellan olika typer av biljetter utifrån prismodellens uppbyggnad
 - b. Övriga biljetter för privat kund vilka inte ingår i prismodellen. Den första årliga uppräknings av biljettpriserna verkställs under 2025.

5. Tillämpa förseningsersättning för resor med tåg som kör längre än 150 km (långa tåg) på samma sätt som resor med buss samt tåg som kör under 150 km (korta tåg). Beslutet verkställs 21 augusti 2023
6. Godkänna delegation till Hållbarhetsnämnden avseende beslut gällande ersättningsnivåer för förseningsersättning

Hållbarhetsnämnden föreslås för egen del besluta följande:

7. Genomföra tillfälligt drivmedelsbyte från biodiesel (HVO) till reduktionspliktig diesel för busstrafik i Gästrikland och Hälsingland där detta går att genomföra. Drivmedelsbytet verkställs när det är praktiskt genomförbart för trafikföretagen och gäller under år 2023. Kostnadsminskning för år 2023 cirka 6-9 mnkr.
8. Paragrafen förklaras omedelbart justerad.

Sammanfattning

X-trafik har fått ett politiskt uppdrag att genomföra besparings- samt intäktsökandeåtgärder motsvarande 40 mnkr.

I syfte att minska kostnaderna samt öka intäkterna och få en budget i balans föreslås följande åtgärder:

Trafikutbudsjusteringar (minskad nettokostnad per helår cirka 3 mnkr)

I förslaget till trafikutbudsjusteringar har hänsyn tagits till trafikförsörjningsprogrammets fyra prioriterade mål.

En större andel resor sker med kollektivtrafik

- Kollektivtrafiken ska utgöra en växande andel av det motoriserade resandet. Målet är att kollektivtrafikens andel ska fördubblas från år 2009 till år 2030

Större funktionella studie- och arbetsmarknader i starka stråk

- Kollektivtrafiken skapar och förstärker möjligheterna till större funktionella studie- och arbetsmarknader i starka stråk och områden, framförallt där kollektivtrafiken kan vara ett förstahandsval

Förnybara drivmedel och minskad energiåtgång

- Kollektivtrafiken ska använda förnybara och prioritera utsläppsfria drivmedel, minska energiåtgången och därmed minska klimat- och miljöpåverkan

Ett tillgängligt samhälle

- Kollektivtrafiken ska möjliggöra för människor att bo, verka och leva i hela länet. Kollektivtrafiken ska vara tillgänglighetsanpassad så att så många som möjligt kan använda den. Den ska även vara bekväm, enkel och billig.

Med utgångspunkt från ovan föreslås följande trafikutbudsjusteringar vilka beräknas ge en minskad nettokostnad per helår på cirka 3 mnkr.

Linje	Sträckning	Åtgärd	Medel/tur	Besparing
141	Sandviken - Hofors	Glesa ut trafik från 30 till 60 minuter i lågtrafik på vardagar och från 40 till 60 minuter på lördag och söndag	7,0	2,0 mnkr
9	Hudiksvall	Linjen läggs ned	2,0	0,2 mnkr
SJ Tåg	Sandviken – Gävle – söderut	Inom ramen för vårt samarbete med SJ tas det tidiga morgontåget kl. 05.45 från Sandviken till Gävle bort	2,0	0,4 mnkr
Övrigt		Allmänna tidtabellsjusteringar	NA ¹	0,4 mnkr
				3,0 mnkr

¹ NA = inte tillämpbar

Trafikutbudsjusteringarna verkställs vid tidtabellskiftet den 10 december 2023.

Prisjusteringar av enkel- och periodbiljetter samt biljettutbudsförändringar

I arbetet med justeringar av biljettpriser krävs en avvägning gällande risken att justeringen skapar förändringar i resmönster. En avvägning i förslaget har också gjorts utifrån nationella jämförelser av biljettpriser. De senaste jämförelserna, som kan ses under avsnitt ”Ärendet”, visar att X-trafiks biljettpriser är förhållandevis låga i jämförelse med resten av Sverige. Trafikutbudet samt storleken på zoner varierar dock mycket mellan olika Regionala kollektivtrafikmyndigheter.

Sammanfattningsvis har följande tre huvudprinciper legat till grund för förslagen avseende prisjusteringar av enkel- och periodbiljetter samt biljettutbudsförändringar:

- **Öka intäkterna** – Prisjusteringar
- **Förenkla** – Möta kundernas önskemål om att köpa rätt biljett i olika kanaler
- **Följa försäljningsstrategin** – Fler ska köpa biljett i förväg innan resan för att minska tiden för ombordstigning

I förslaget från förvaltningen föreslås att förändringarna genomförs i två steg. Den totala intäktsökningen per helår beräknas för steg 1 bli cirka 32 mnkr. Efter beaktande av minskat resande med 3 procent på grund av prisjusteringar beräknas intäkter minska med cirka 7 mnkr till 25 mnkr. För steg 2 beräknas intäktsökningen bli cirka 10 mnkr. Inget beaktande av minskat resande har tagits

för steg 2 utifrån att denna prisjustering är av mindre karaktär. Nedan beskrivs steg 1 och 2 mer detaljerat.

- **Steg 1 – förväntad intäktsökning per helår cirka 25 mnkr:**
 - Prisjustering av enkelbiljett vuxen förköp i en zon från 26 kr till 30 kr, övriga enkel- och periodbiljetter justeras enligt gällande prismodell, med undantag av seniorbiljetten (verkställs 21 augusti 2023)
 - Fritidsbiljetten tas bort (verkställs 21 augusti 2023)
 - Rabatten för ”vuxen+barn” tas bort (verkställs 21 augusti 2023)
 - Uppsalatillägget tas bort (verkställs 10 december 2023)

- **Steg 2 – förväntad intäktsökning per helår cirka 10 mnkr:**
 - Prisjustering av enkelbiljett vuxen förköp i en zon från 30 kr till 31 kr, övriga enkel- och periodbiljetter justeras enligt gällande prismodell. De biljetter för privat kund vilka inte ingår i prismodellen kan justeras enligt samma princip (verkställs 5 februari 2024)
 - Rabatten vid betalning med reskassa ombord tas bort (verkställs 5 februari 2024)
 - 24-timmarsbiljetten utökas till att kunna köpas för alla zonsteg (verkställs under 2024)

För prislista se bilaga; Prislista.

Delegation till Hållbarhetsnämnden för årlig uppräknings av biljettpriser

Flertalet Regionala kollektivtrafikmyndigheter genomför årliga prisjusteringar, detta för att bland annat följa konsumentprisindex (KPI) och undvika ett behov av att genomföra mer omfattande prisjusteringar vid enstaka tillfällen. En sådan hantering påverkar kunderna i en mindre omfattning än om mer omfattande prisjusteringar behöver genomföras.

Utifrån ovan föreslås att Hållbarhetsnämnden får delegation att årligen genomföra uppräknings av biljettpriserna inom spannet 2-5 procent. Om förändringen av konsumentprisindex (KPI), inför beslut om årlig uppräknings av biljettpriserna, varit högre än 5 procent under den senast kända tolv månadersperioden ska den maximala nivån på spannet för uppräknings utgöras av den faktiska procentuella förändringen av KPI.

Spannet för den årliga uppräknings av biljettpriserna avser priset för:

- Enkelbiljett vuxen förköp i en zon och kan sedan variera mellan olika typer av biljetter utifrån prismodellens uppbyggnad
- Övriga biljetter för privat kund vilka inte ingår i prismodellen

Den första årliga uppräknings av biljettpriserna verkställs under 2025.

Justering av förseningsersättning för resor med tåg som kör längre än 150 km (långa tåg)

Kund som drabbas av försening vid resa kan ansöka om förseningsersättning enligt gällande Lag (2015:953) om kollektivtrafikresenärers rättigheter samt Europaparlamentets och rådets förordning (EG) nr 1371/2007 av den 23 oktober 2007 om rättigheter och skyldigheter för tågresenärer.

Den 1 oktober 2019 sänktes förseningsersättningen för X-trafiks kunder kraftigt till nuvarande ersättningsnivåer enligt gällande lag och förordning där kunder som reser med tåg som kör längre än 150 km (långa tåg) inte får ta del av ersättning i samma utsträckning som dem som reser med buss eller med tåg under 150 km (korta tåg). Detta skapar en orättvis behandling av kunderna. För att skapa en mer rättvis och kundvänlig förseningsersättning föreslås att förseningsersättningen tillämpas på samma sätt för resor med tåg som kör längre än 150 km (långa tåg) som för resor med buss samt tåg som kör under 150 km (korta tåg).

Detta innebär att kunderna som reser med tåg som kör längre än 150 km (långa tåg) skulle ha rätt att få ersättning med 50 procent av biljettpriset vid 20-39 minuters försening, 75 procent av biljettpriset vid 40-59 minuters försening och 100 procent av biljettpriset vid försening på 60 minuter eller mer.

Försening	Nuvarande			Nytt förslag		
	Buss	Korta tåg	Långa tåg	Buss	Korta tåg	Långa tåg
20-39 min	50%	50%	-	50%	50%	50%
40-59 min	75%	75%	-	75%	75%	75%
60-119 min	100%	100%	25%	100%	100%	100%
120 min eller mer	100%	100%	50%	100%	100%	100%

Figur 1: Tabell över nuvarande förseningsersättning samt förslag på framtida förseningsersättning.

Kostnaden för justeringen av förseningsersättningen är beroende av hur många ärenden som inkommer men förväntas inte öka med mer än 150 tkr årligen.

Delegation till Hållbarhetsnämnden avseende beslut gällande ersättningsnivåer för förseningsersättning

Att som Regional kollektivtrafikmyndighet kunna kompensera kunder vid förseningar i kollektivtrafiken är en viktig del för att kunna behålla samt rekrytera nya kunder. Nivåerna på förseningsersättningen spelar en viktig roll gällande huruvida en kund upplever sig ha blivit kompenserad eller ej. För att kunna möta kommande kundbehov föreslås därför att delegation ges till Hållbarhetsnämnden avseende beslut gällande ersättningsnivåer för förseningsersättning.

Tillfälliga drivmedelsförändringar

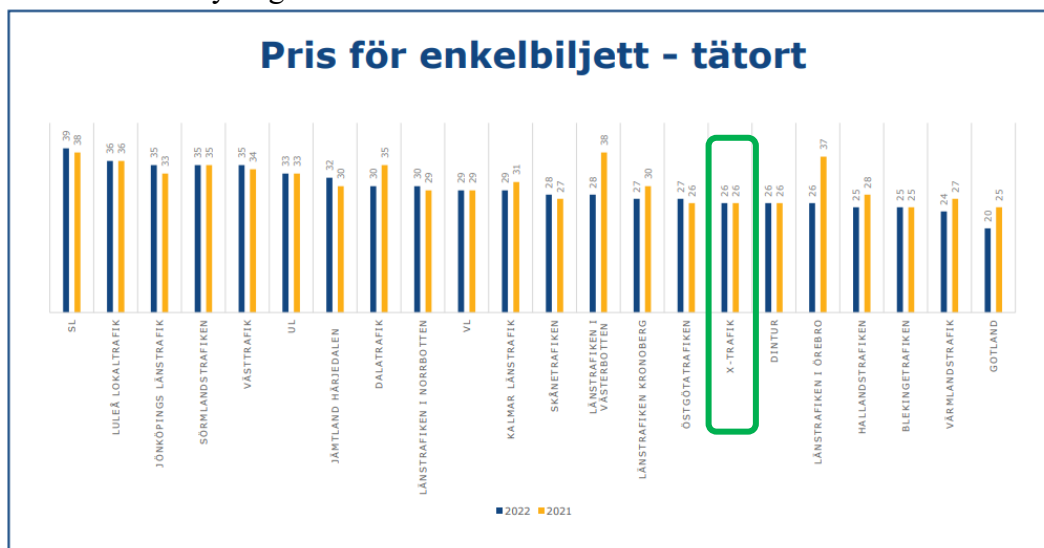
För att bidra till en budget i balans för år 2023 föreslås ett tillfälligt drivmedelsbyte från biodiesel (HVO) till reduktionspliktig diesel för busstrafik i Gästrikland och Hälsingland på de bussdepåer där detta går att genomföra. Drivmedelsbytet verkställs när det är praktiskt genomförbart för trafikföretagen och gäller under år 2023. Kostnadsminskningen för år 2023 uppskattas till cirka 6-9 mnkr.

Organisation

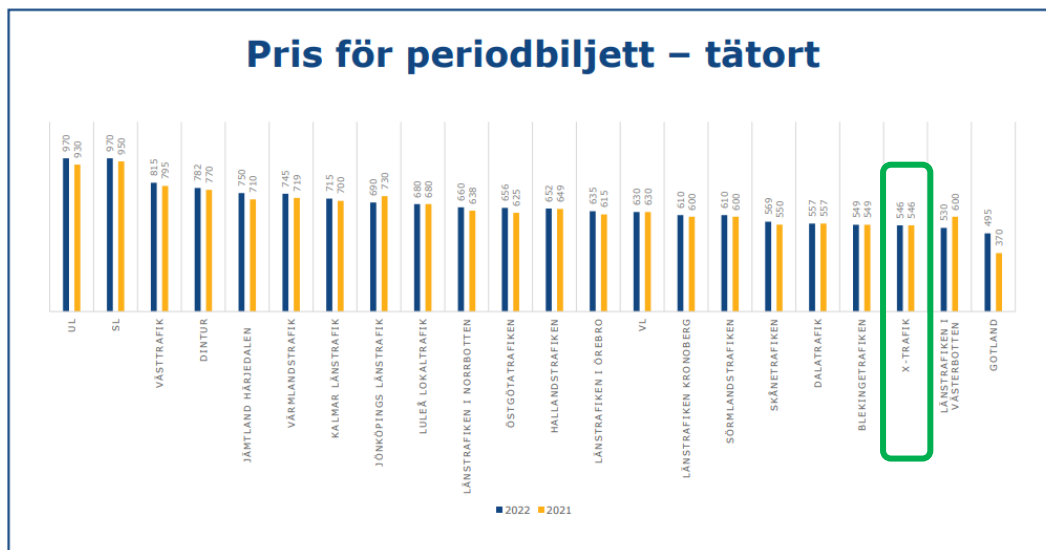
Förvaltningen har undersökt möjligheten att genomföra interna effektiviseringar, resultatet av detta är att personella neddragningar inte kan genomföras utan att arbetsuppgifter inom verksamheten tas bort. Vid besparingsbeslutet 2019 togs tjänster bort från avdelningen vilket ännu idag påverkar verksamheten.

Ärendet

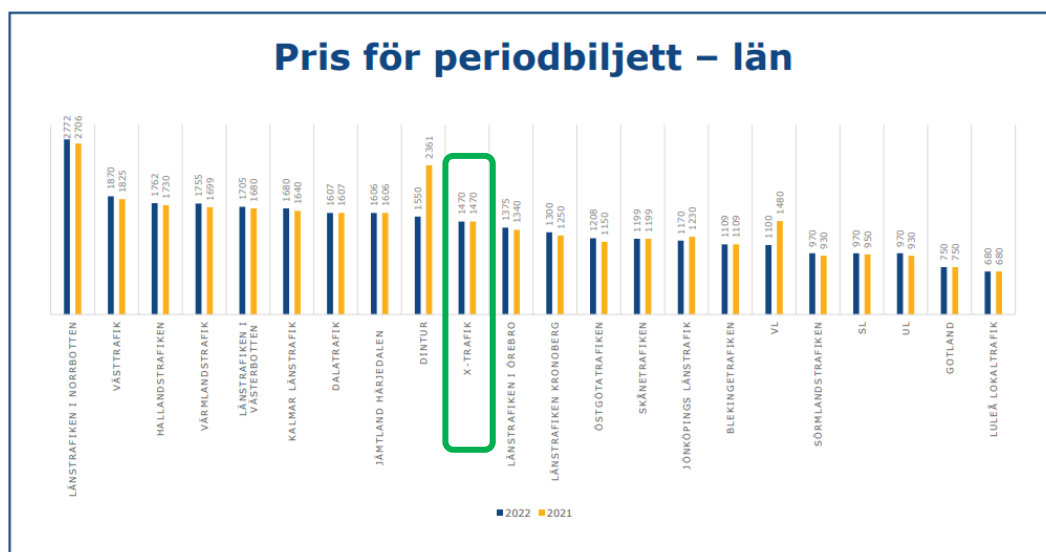
Som hänvisats till under avsnittet ”Sammanfattning” visar de senaste jämförelserna att X-trafiks biljettpriser är förhållandevis låga i jämförelse med resten av Sverige. Jämförelserna nedan visar priset för vuxen. Trafikutbudet samt storleken på zoner varierar dock mycket mellan olika Regionala kollektivtrafikmyndigheter.

Figur 2: Diagram över prisjämförelse för enkelbiljett tätort vuxen.
Källa: Rapport Biljettprisenkät Svensk Kollektivtrafik 2022.

Figur 3: Diagram över prisjämförelse för periodbiljett tätort vuxen.
Källa: Rapport Biljettprisenkät Svensk Kollektivtrafik 2022.

Figur 4: Diagram över prisjämförelse för periodbiljett län vuxen.
Källa: Rapport Biljettprisenkät Svensk Kollektivtrafik 2022.

Kostnader och finansiering

Den tillfälliga drivmedelsförändringen innebär en kostnadsminskning för år 2023 med cirka 6-9 mnkr.

Åtgärderna enligt summering nedan innebär en förbättrad ekonomi per helår 2024 med cirka +38 mnkr:

Trafikutbudsjusteringar (minskad nettokostnad)	cirka +3 mnkr
Prisjusteringar, steg 1 (ökade intäkter)	cirka +25 mnkr
Prisjusteringar, steg 2 (ökade intäkter)	cirka +10 mnkr
Summa helår 2024	cirka +38 mnkr

Konsekvensbeskrivningar

Arbetsmiljö

Förslaget kan påverka arbetsmiljön inom den egna organisationen genom ett eventuellt ökat antal kundärenden och administration.

Social hållbarhet

Kollektivtrafiken ska möjliggöra för människor att bo, verka och leva i hela länet. Det påverkar invånarnas vardag och möjlighet att delta i studie- och arbetsliv och i andra sociala sammanhang. Beslutet avseende prisjusteringar kan innebära att den sociala hållbarheten påverkas negativt om kollektivtrafikens kunder inte har ekonomisk möjlighet att köpa biljetter. Bedömningen är dock att det är bättre för den sociala hållbarheten att justera priserna än att dra ned trafikutbudet i en allt för stor omfattning eftersom möjlighet att resa då tas bort eller försämras.

Miljömässig hållbarhet

En väl fungerande kollektivtrafik medverkar till att fler väljer att åka med kollektivtrafiken vilket bidrar till att nå uppsatta miljömål. Att genomföra prisjusteringar kan leda till att vissa kunder väljer andra färdmedel. Bedömningen är att det är mer fördelaktigt att genomföra prisjusteringar än att dra ned trafikutbudet.

Ekonomisk hållbarhet

För att få en budget i balans behöver Hållbarhetsnämnden vidta åtgärder. Avvägningar har gjorts mellan ekonomisk-, social- och miljömässig hållbarhet där bedömningen är att det är mer fördelaktigt att justera priserna än att minska kollektivtrafikens trafikutbud. Utifrån förslaget bibehålls möjligheterna för arbets- och studiependling vilket kan bidra till en förbättrad kompetensförsörjning och vara positivt för den ekonomiska hållbarheten.

Expedieras till

X-trafik

Jan-Olof Friman
Trafik-, kultur- och folkhögskoledirektör

Andréas Eriksson
Avdelningschef X-trafik